

บทที่ 2

สภาพทางภูมิศาสตร์ ลักษณะการเคลื่อนย้ายประชากร และ สถานการณ์โรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ในบทนี้จะกล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ทั้งทางด้านกายภาพ การใช้ที่ดิน เศรษฐกิจ การคมนาคม สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงลักษณะการเคลื่อนย้ายประชากร และสถานการณ์ของโรคมาลาเรีย เพื่อให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นที่ตรงกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหาของผลการศึกษาที่จะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

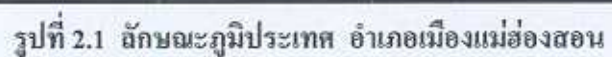
2.1 สภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

2.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพที่จะกล่าวถึงประกอบด้วย ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ แหล่งน้ำ และพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งลักษณะทางกายภาพเหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์ต่อการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทั้งสิ้น

1) ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ทั่วไปของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่ประกอบด้วยทิวเขาน้อยใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่อำเภอ พื้นที่ที่มีระดับความสูงน้อยกว่า 400 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ถือว่าเป็นพื้นที่ราบลุ่มนั้น พบมากในตำบลจองคำ ตำบลปางหมู ตำบลผาป่อง และตำบลห้วยโป่ง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของประชากรส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่ที่เป็นภูเขาสูงพบมากบริเวณตำบลห้วยปูลิง ตำบลห้วยโป่ง และตำบลหมอกจำแป่ (รูปที่ 2.1) สำหรับภูมิประเทศที่มีระดับความสูง 400-600 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการเพาะพันธุ์และแพร่พันธุ์ของยุงพาหะนำโรคมาลาเรีย (Overgaard, 2001)

รูปที่ 2.1 ลักษณะภูมิประเทศ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

2) ลักษณะภูมิอากาศ

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนจัดอยู่ในภูมิอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู หรือภูมิอากาศสะวันนาเมืองร้อน ที่เรียกว่า Tropical Savanna Climate (Koppen "Aw") เพราะตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศและมีเทือกเขาล้อมรอบจึงทำให้ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลน้อย ประกอบด้วยสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา จึงทำให้ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ และความชื้นสัมพัทธ์ (ตารางที่ 2.1) แตกต่างกันไปตามตำแหน่งและความสูงของพื้นที่ โดยเฉพาะสภาพภูมิอากาศระหว่างปีจะมีความแตกต่างกันมาก สามารถแบ่งฤดูกาลออกเป็น 3 ฤดู ดังนี้

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มีผลทำให้อากาศชุ่มชื้นและมีฝนตกชุก ซึ่งจะมีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดในเดือนสิงหาคม เฉลี่ยวัดได้ประมาณ 262.2 มิลลิเมตร

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และความกดอากาศสูงจากประเทศจีน

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงกลางเดือนกรกฎาคม อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีอากาศร้อนอบอ้าว เดือนที่มีอากาศร้อนที่สุดคือ เดือนเมษายน วัดได้ 29.7 องศาเซลเซียส

3) แหล่งน้ำ

แหล่งน้ำถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรีย เนื่องจากเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงพาหะนำโรคมาลาเรีย แหล่งน้ำที่มีน้ำไหลตลอดปีในพื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ที่สามารถเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงได้ (รูปที่ 2.2) พบทั่วทั้งพื้นที่ ซึ่งแม่น้ำที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน คือ แม่น้ำปาย มีต้นน้ำอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างทิวเขาถนนธงชัยบรรจบกับทิวเขาแดนลาว ในเขตอำเภอปาย ไหลลงมาทางทิศใต้ ผ่านอำเภอปายแล้วหักไหลไปทางทิศตะวันตก ผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนไปบรรจบกับแม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) ในเขตรัฐคะยา ประเทศพม่า มีน้ำไหลอยู่ตลอดปี ลำน้ำและลำห้วยที่ทำให้เกิดแม่น้ำปายมีหลายสาย เช่น ห้วยแม่ปู้ ห้วยแม่สะงา น้ำแม่ของ น้ำแม่ละมอด และห้วยแม่สา เป็นต้น พื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนจึงมีพื้นที่ลุ่มน้ำ 3 ลุ่มน้ำ (รูปที่ 2.3) คือ ลุ่มน้ำของ ลุ่มน้ำปาย และลุ่มน้ำแม่ละมอด ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งน้ำสำคัญต่อการเพาะพันธุ์ยุงพาหะนำโรคมาลาเรีย

ตารางที่ 2.1 ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนเฉลี่ยในรอบ 30 ปี (พ.ศ. 2514 - พ.ศ. 2543)

เดือน	อุณหภูมิเฉลี่ย (องศาเซลเซียส)	ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย (%)	ปริมาณน้ำฝน (มิลลิเมตร)
มกราคม	20.0	75.0	8.4
กุมภาพันธ์	21.9	64.0	2.0
มีนาคม	26.0	54.0	5.3
เมษายน	29.7	53.0	50.4
พฤษภาคม	28.4	71.0	180.1
มิถุนายน	27.0	80.0	185.0
กรกฎาคม	26.5	83.0	212.7
สิงหาคม	26.3	84.0	262.2
กันยายน	26.4	84.0	199.3
ตุลาคม	25.8	82.0	114.7
พฤศจิกายน	23.7	80.0	37.1
ธันวาคม	20.7	78.0	15.2
เฉลี่ย/รวม	25.2	74.0	1,272.4

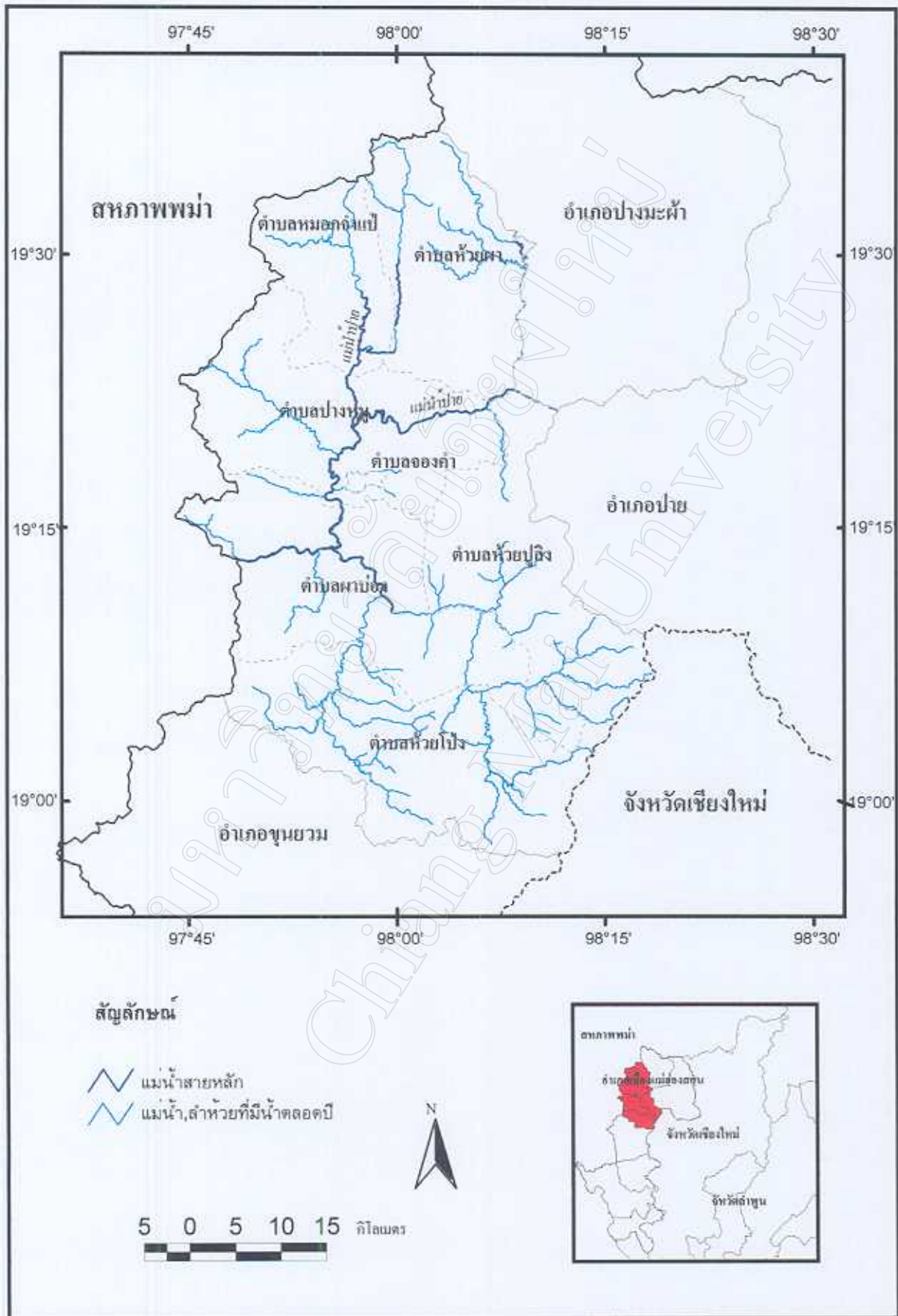
ที่มา : สถานีอุตุนิยมวิทยาแม่ฮ่องสอน

4) ทรัพยากรป่าไม้

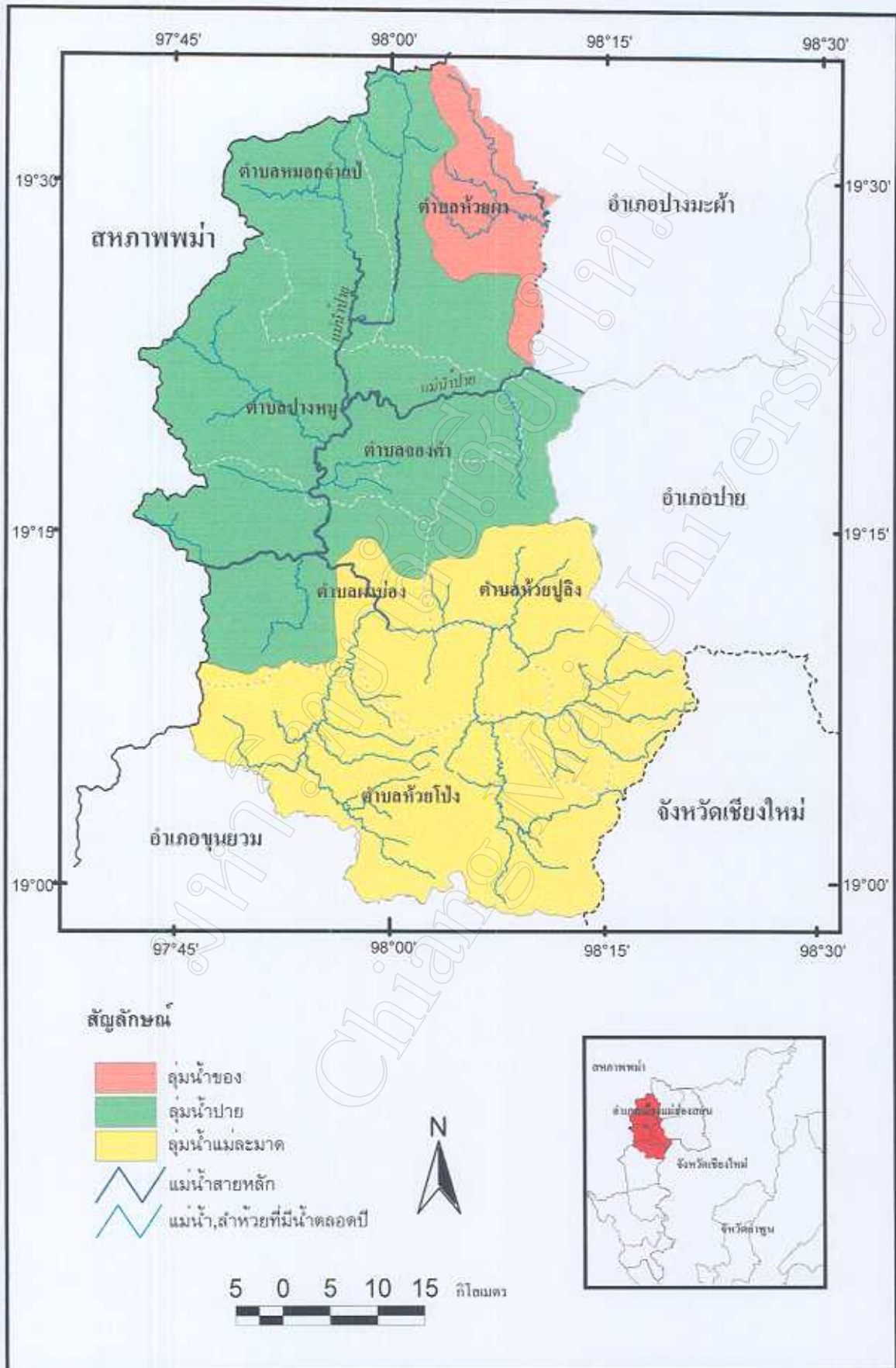
อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน พื้นที่ภูเขาส่วนใหญ่ยังคงปกคลุมด้วยป่าที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ การทำลายป่ามีเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งไม่สะดวก ป่าไม้ที่ขึ้นมีหลายประเภทแต่ส่วนใหญ่เป็นพวกป่าเต็งและป่าเบญจพรรณ ซึ่งมีพื้นที่รวมกันถึงประมาณ 89 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่อำเภอทั้งหมด มีไม้สักที่มีคุณภาพเยี่ยม ส่วนไม้เนื้อแข็งที่มีคุณภาพดีที่หาได้ยากในท้องที่อื่นยังมีมากในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ตะเคียน ไม้พลวง ไม้ประดู่ ไม้แดง เป็นต้น (รูปที่ 2.4) ซึ่งพื้นที่ป่านี้เองที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของงูก้นปล้อง ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่เอื้ออำนวยต่อการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในพื้นที่

2.1.2 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

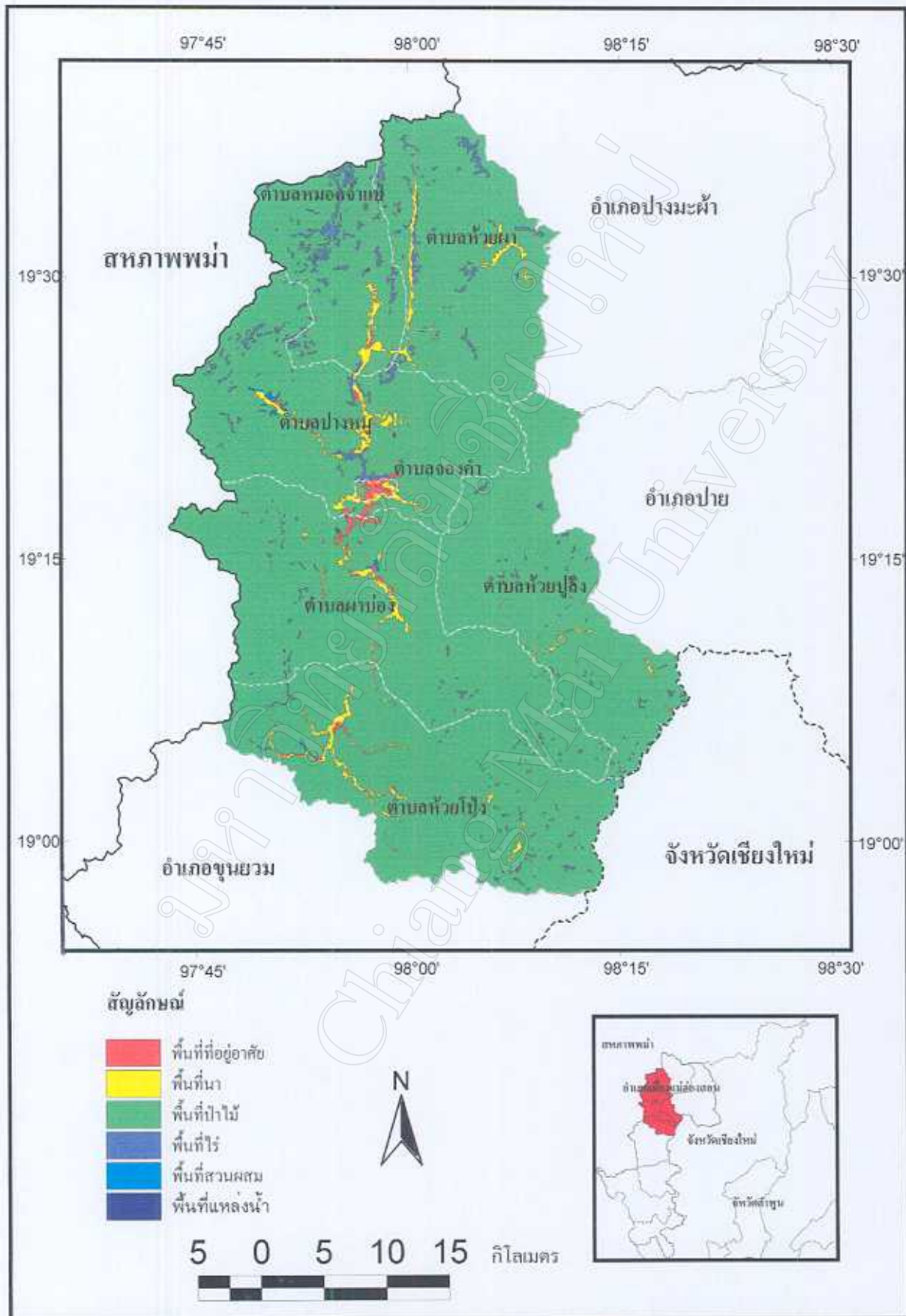
จากการสำรวจสภาพการใช้ที่ดินโดยกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2536 ด้วยข้อมูลดาวเทียม LANDSAT-TM พบว่าอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยและย่านชุมชน พื้นที่ทางการเกษตร พื้นที่

รูปที่ 2.2 แหล่งน้ำผิวดิน อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

รูปที่ 2.3 พื้นที่ลุ่มน้ำ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

รูปที่ 2.4 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ.2543 อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

แหล่งน้ำ นอกจากนั้นเป็นพื้นที่ที่เป็นป่าไม้ทั้งหมด (รูปที่ 2.4) สำหรับพื้นที่ทำการเกษตรนั้นมีการทำนาทั้งนาดำและนาหว่านโดยอาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่ การทำนาดำจะทำเฉพาะบริเวณพื้นที่ราบต่ำส่วนพื้นที่ที่สูงชันใช้ในการทำนาหว่าน เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่สูงๆ ต่ำๆ ไม่สามารถเก็บกักน้ำได้เพียงพอ ไม่เหมาะสมที่จะใช้ทำนาดำ พื้นที่บางแห่งซึ่งอยู่ใกล้แหล่งน้ำหลังฤดูทำนาแล้วมีการปลูกพืชอื่นๆ เช่น หอม กระเทียม ขาสูบ พริก และถั่วต่างๆ เป็นต้น นอกจากการทำนาแล้วก็มีปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ตามบริเวณพื้นที่สูง ส่วนไม้ผลต่างๆ มีการเพาะปลูกน้อยตามบริเวณใกล้เคียงที่อยู่อาศัยเท่านั้น การใช้ที่ดินแต่ละประเภทต่างมีผลต่อการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทั้งสิ้น กล่าวคือ ย่านชุมชนทำให้การเดินทางเคลื่อนย้ายของประชาชนเป็นจำนวนมากทำให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคได้ง่ายขึ้น พื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะทุ่งนา และสวนผลไม้ถือว่าเป็นแหล่งที่อยู่ของยุงพาหะนำโรคมาลาเรีย ส่วนแหล่งน้ำนั้นเป็นที่วางไข่และเพาะพันธุ์ของยุงเช่นกัน

2.1.3 ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ. 2543 มีการปรับตัวดีขึ้น เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น ราคาสินค้าเกษตรเพิ่มสูงขึ้น การค้าขายแดนเพิ่มขึ้น แต่สาขานอกภาคเกษตร โดยเฉพาะการบริการลดลง ตามปริมาณนักท่องเที่ยวที่ลดลง ส่วนภาคการลงทุน ภาคเอกชนยังคงชะงัก ด้านการลงทุน ด้านการก่อสร้างที่อยู่อาศัย และอาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้น

1) ภาคการเกษตร

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ถั่วเหลือง (ถั่วแฉะ) และกระเทียม ปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้น เนื่องจากสภาพอากาศเอื้ออำนวยประกอบกับราคาเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา โดยกระเทียมมีผลผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.13 เป็น 26,650 ตัน ถั่วเหลืองมีผลผลิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.30 เป็น 4,825 ตัน และข้าวเพิ่มร้อยละ 40.23 เป็น 79,486 ตัน

สถานการณ์ทางการเกษตรของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนที่เพิ่มสูงขึ้น เพราะมีการขยายพื้นที่เพาะปลูก และมีการเพิ่มการผลิตมากขึ้น ส่งผลให้มีการต้องการแรงงานในภาคเกษตรเพิ่มตามไปด้วย ซึ่งแรงงานส่วนมากที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ เนื่องจากค่าจ้างแรงงานต่ำมาก คือ วันละ 40 บาท ขณะที่แรงงานไทยค่าจ้างวันละ 100-120 บาท ทำให้แรงงานต่างด้าวเป็นกลุ่มที่ผู้ประกอบการเกษตรมีความต้องการเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ลดต้นทุนในการจ้างแรงงาน ความต้องการแรงงานต่างด้าวนี้อาจทำให้เกิดปัญหาการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียตามมา เนื่องจากการเคลื่อนย้ายที่ไม่มีทิศทางของคนกลุ่มนี้

2) ภาคอุตสาหกรรม

โรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมี 72 โรงงาน จากจำนวนโรงงานทั้งสิ้น 200 โรงงานในจังหวัด หรือคิดเป็นร้อยละ 35

โครงสร้างของภาคอุตสาหกรรมประกอบด้วย

1. อุตสาหกรรมการเกษตร (Agro Industry) ได้แก่ โรงสีข้าวขนาดเล็ก โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว และโรงงานดัดหน่อไม้ จำนวน 60 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 30 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 1,077 คน คิดเป็นร้อยละ 52.36 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

2. อุตสาหกรรมการก่อสร้าง (Construction Industry) ได้แก่ โรงงานไม้ บด ข่อยหิน ขุด ร่อน ตักกรวด และทราย ทำอิฐดินเผา และทำผลิตภัณฑ์คอนกรีต จำนวน 31 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 15.50 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 528 คน คิดเป็นร้อยละ 25.67 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

3. อุตสาหกรรมการบริการ (Service Industry) ได้แก่ โรงงานทำและซ่อมท่อไอเสีย ปะยาง รถยนต์ ซ่อมรถยนต์ ชาร์จแบตเตอรี่ บรรจุก๊าซหุงต้ม เกาะพ่นสีรถยนต์ ล้างอัดฉีดรถยนต์ ทำประตู หน้าต่าง และเหล็กคัต จำนวน 64 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 32 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

4. อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ได้แก่ โรงงานผลิตลูกชิ้น ทำขนมจีน ทำน้ำแข็ง และผลิตน้ำดื่ม จำนวน 19 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 9.50 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 25.67 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

5. อุตสาหกรรมแปรรูปไม้และทำเฟอร์นิเจอร์ ได้แก่ โรงงานไม้แปรรูป เลื่อยไม้ และผลิตผงรูป จำนวน 16 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 8 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 2.48 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

6. อุตสาหกรรมโลหะและอโลหะ ได้แก่ โรงกลึง และเชื่อมโลหะ จำนวน 7 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 3.50 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 1.12 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

7. อุตสาหกรรมเคมีและพลาสติก ได้แก่ โรงงานผลิตรูป จำนวน 2 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 1 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 0.44 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

8. อุตสาหกรรมอื่นๆ จำนวน 1 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 0.50 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด มีแรงงานต่างด้าวทำงานจำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.09 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

โรงงานอุตสาหกรรมที่มีมากขึ้นในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนทำให้มีความต้องการแรงงานเพื่อเข้ามาทำงานมากขึ้น ทำให้มีการจ้างแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานเนื่องจากเหตุผลที่มีค่าจ้างต่ำกว่าแรงงานไทยมาก ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียซึ่งได้กล่าวแล้ว

3) ภาครัฐบริการ

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม มีโบราณสถาน โบราณวัตถุและวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ จึงทำให้นักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เพื่รองรับนักท่องเที่ยว สถานบริการส่วนใหญ่จะเป็นโรงแรมขนาดกลาง เกสต์เฮาส์ ห้องอาหาร ทิวทัศน์ที่สวยงาม กิจกรรมน้ำพุร้อน การลงทุนในการขายสินค้าเบ็ดเตล็ด และการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ตลอดจนมีสถาบันทางการเงินให้บริการแก่ประชาชนในรูปแบบอาคาร และสหกรณ์ สถานบริการของรัฐในรูปของโรงพยาบาล สถานีอนามัย การสาธารณสุขต่างๆ ซึ่งการที่เมืองกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวนี้ ทำให้ผู้คนต่างพากันเดินทางเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ทั้งชาวไทยและต่างชาติ ทำให้มีโอกาสในการนำเชื้อมาลาเรียเข้ามาแพร่ระบาดในพื้นที่ และมีโอกาสนำเชื้อมาลาเรียออกไปแพร่ในพื้นที่อื่นด้วย

4) การค้าชายแดน

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีแนวพรมแดนติดต่อกับประเทศพม่า และราษฎรของทั้ง 2 ประเทศที่อยู่บริเวณชายแดนได้มีการเดินทางติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งการเดินทางเคลื่อนย้ายของประชาชนทั้ง 2 ประเทศเพื่อการค้า ยังมีมากเท่าใดย่อมก่อให้เกิดโอกาสในการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียมากขึ้นเท่านั้น เพราะหากราษฎรชาวพม่าที่เป็นพาหะนำโรคมาลาเรียมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาในประเทศไทย ทำให้สามารถนำเชื้อมาลาเรียมาแพร่ให้กับราษฎรไทยได้ ซึ่งการค้าชายแดนกับพม่าต้องผ่านด่านศุลกากรและจุดผ่านแดน คือ 1) ด่านศุลกากรในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีด่าน 1 แห่ง คือ ด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน รับผิดชอบพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอปาย และอำเภอปางมะผ้า และ 2) จุดผ่านแดน คือ จุดผ่อนปรนเพื่อการค้า ได้แก่ จุดผ่อนปรนช่องทางบ้านห้วยผึ่ง ม.4 ต.ห้วยผา อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน และด่านพรมแดน ได้แก่ ด่านพรมแดนบ้านน้ำเพียงดิน ต.ผาบ่อง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นด่านพรมแดนตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 111 (พ.ศ.2539) ออกตามความในพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2480

5) สินค้านำเข้าและสินค้าส่งออก

สินค้านำเข้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพ หรือเป็นสินค้าประเภทอุตสาหกรรม เช่น อาหารสำเร็จรูป อาหารกระป๋อง นอกจากนี้ยังมีสินค้าเกษตรที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคภายในอำเภอต้องนำเข้าจากจังหวัดข้างเคียง เช่น สุกรมีชีวิตจากฟาร์ม ไก่เนื้อมีชีวิต ไก่สดทั้งตัว ไข่ไก่ ไข่เป็ด หรือแม้กระทั่งอาหารในหมวดผักสดต่างๆ เมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยวของจังหวัดปริมาณการนำเข้าสินค้านี้จะมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก

กรณีการนำเข้าจากประเทศพม่า สินค้านำเข้าส่วนใหญ่เป็นพวกของป่า และผลิตภัณฑ์จากป่า โค กระบือมีชีวิต เมื่อนำเข้ามาแล้วส่วนใหญ่จะต้องส่งต่อไปยังจังหวัดอื่น เป็นลักษณะการนำเข้าผ่านอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

ประชาชนในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ฉะนั้นสินค้าส่งออกจากจังหวัดจึงเป็นผลผลิตทางการเกษตรเป็นสำคัญ เช่น กะเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง กะหล่ำปลี กาแฟสด และลิ้นจี่ สินค้าเกษตรส่วนใหญ่ส่งไปขายจังหวัดใกล้เคียง ทั้งนี้เนื่องจากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนยังไม่มีโรงงานแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตร

การขนส่งสินค้าเข้า-ออกประเทศอยู่เป็นประจำ ทำให้มีการติดต่อ เดินทาง เกิดการเคลื่อนย้ายในรูปแบบต่างๆ ระหว่าง 2 ประเทศ จึงทำให้เกิดโอกาสเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียมากขึ้น

2.1.4 การคมนาคมขนส่ง

ปัจจุบันการเดินทางเข้าสู่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีความสะดวกรวดเร็ว สามารถเดินทางได้ 2 ทาง คือ

1. ทางอากาศ โดยเครื่องบินของบริษัทการบินไทยจำกัด มีเที่ยวบินจากจังหวัดเชียงใหม่มาจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นประจำทุกวัน ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 30 นาที

2. ทางรถยนต์ มี 3 เส้นทาง คือ

ทางหลวงหมายเลข 108 จากเมืองเชียงใหม่ผ่านอำเภอฮอด อำเภอแม่สะเรียงมายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 360 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง 7 ชั่วโมง

ทางหลวงหมายเลข 1095 จากเชียงใหม่ผ่านอำเภอแม่แตง อำเภอปายมายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 245 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 5 ชั่วโมง

ทางหลวงหมายเลข 105 จากอำเภอแม่สอด ผ่านอำเภอท่าสองยางจังหวัดตาก ผ่านอำเภอสบเมย และอำเภอแม่สะเรียงมายังอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 305 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 6 ชั่วโมง

นอกจากนี้ยังมีเส้นทางกำลังสร้างใหม่อีก 2 สาย คือ ทางหลวงหมายเลข 1295 จากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มายังอำเภอบูชนวม ระยะทาง 95 กิโลเมตร และทางของ รพช. หมายเลข 5030 จากตำบลวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มายังตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ระยะทาง 87 กิโลเมตร ซึ่งเส้นทางคมนาคมในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความสะดวกสบาย (รูปที่ 2.5) การเดินทางที่มีความสะดวกสบายมากขึ้นเป็นการส่งผลต่อการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรีย ทำให้แพร่ได้เร็วและง่ายมากขึ้น

2.1.5 ลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรม

ลักษณะทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีผลต่อการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรีย ได้แก่ การปกครอง ลักษณะประชากร และการสาธารณสุข

1) การปกครอง

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 ตำบล มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้มีแนวพรมแดนติดต่อกับประเทศพม่า รวม 5 ตำบล คือ ห้วยผา หมอกจำเป๋ ปางหมู ผาบ่อง และห้วยโป่ง

2) ลักษณะประชากร

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีคนหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ ได้แก่

1. กลุ่มชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ 5 เผ่า คือ กะเหรี่ยง ม้ง ลีซอ และมูเซอ คิดเป็นร้อยละ 50 ของประชากรทั้งหมด อาศัยอยู่จำนวน 80 หมู่บ้าน

2. กลุ่มที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบซึ่งมีคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง และคนไทยใหญ่หรือคนไต และชาวไทยจากจังหวัดอื่นๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน โดยประชากรแต่ละกลุ่มมีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเป็นของตนเอง จึงทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีเกิดการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกันไป

3) การสาธารณสุข

อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีอัตราการเกิดประชากรร้อยละ 1.43 และอัตราการตายของประชากรร้อยละ 0.44 โรคติดต่อและประจำท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ ไข้มาลาเรีย อุจจาระร่วง ปอดบวม ตาแดง โรคบิด และไข้ไม่ทราบสาเหตุ จากสภาพพื้นที่การคมนาคมไม่สะดวก การรวมตัวตั้งถิ่นฐานของประชากรกระจัดกระจาย จึงทำให้การรักษาอาการป่วยด้วยตัวเองมีมาก

สถานบริการด้านสาธารณสุขในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนประกอบด้วย โรงพยาบาลประจำอำเภอ 1 แห่ง สถานีอนามัย 12 แห่ง สถานบริการสาธารณสุขชุมชน 9 แห่ง มีหน่วยควบคุมโรคติดต่อ หน่วยมาลาเรีย หน่วยควบคุมโรคเอดส์ และกามโรค (รูปที่ 2.6)

2.2 สถานการณ์การเคลื่อนย้ายประชากรในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

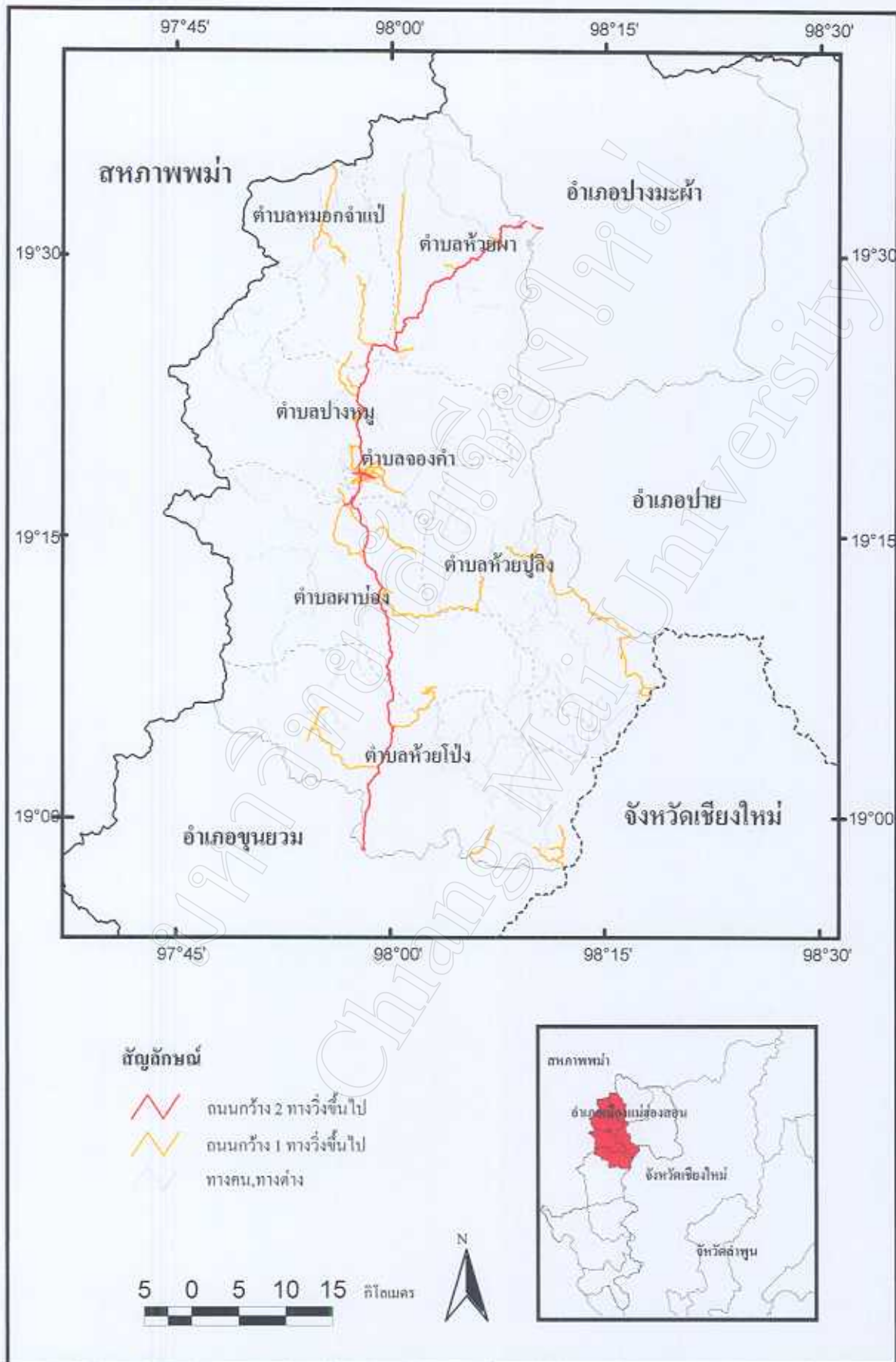
อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าดังกล่าวแล้ว ดังนั้นจึงมีการเคลื่อนย้ายเข้า-ออกของประชากรเป็นจำนวนมาก และหลายรูปแบบ ทั้งยังเป็นการเคลื่อนย้ายแบบสม่ำเสมอ เป็นประจำและมีมานานมากแล้ว สถานการณ์การเคลื่อนย้ายที่ค่อนข้างมากนี้เองที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาในพื้นที่ หนึ่งในปัญหานั้น คือ การแพร่ระบาดของโรคมาลาเรีย ซึ่งสถานการณ์การเคลื่อนย้ายแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ การเคลื่อนย้ายเข้า และการเคลื่อนย้ายออก

2.2.1 การเคลื่อนย้ายเข้าสู่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

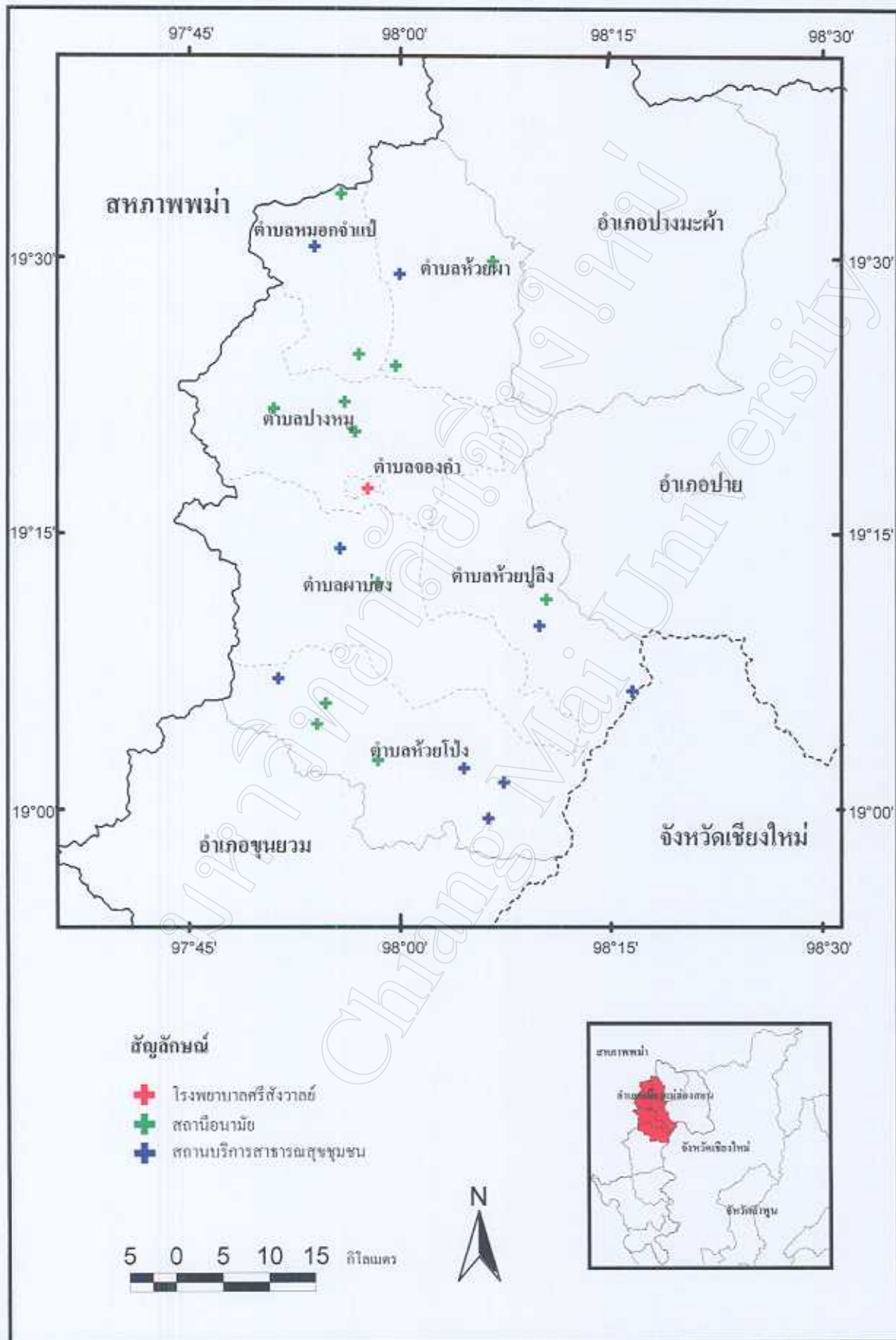
การเคลื่อนย้ายเข้าสู่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนได้แก่ การเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนต่างๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งการเคลื่อนย้ายถาวรและการเคลื่อนย้ายชั่วคราว มีทั้งการเข้ามาอาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยจากการสู้รบ และอาศัยแอบแฝงตามหมู่บ้านต่างๆ การเคลื่อนย้ายประเภทนี้มี 5 ลักษณะ คือ 1) กลุ่มผู้ลี้ภัยที่หลบหนีการสู้รบจากประเทศพม่า เป็นกลุ่มที่ไม่ตั้งใจเคลื่อนย้ายเข้ามาแต่เพื่อความอยู่รอด 2) กลุ่มที่รอการเคลื่อนย้ายไปประเทศที่สาม เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถกลับประเทศต้นทางได้ 3) กลุ่มแรงงานอพยพที่เป็นชาวต่างชาติ เข้ามาเพื่อต้องการหางานทำและต้องการลี้ภัย 4) กลุ่มแรงงาน กลุ่มนี้มีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่เคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานแบบชั่วคราว เมื่อเสร็จงานก็เดินทางกลับที่อยู่เดิม และ 5) กลุ่มที่ตกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการค้ามนุษย์

2.2.2 การเคลื่อนย้ายออกจากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

การเคลื่อนย้ายออกจากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นการเคลื่อนย้ายทั้งแบบถาวรและการเคลื่อนย้ายชั่วคราว ดังนี้ 1) กลุ่มที่รอการเคลื่อนย้ายไปประเทศที่สาม 2) กลุ่มแรงงานที่ต้องเดินทางไปทำงานหรือจุดประสงค์อื่นต่างพื้นที่ 3) กลุ่มแรงงานอพยพ มีการย้ายถิ่นไปพื้นที่อื่นเพื่อทำงานหรือจุดประสงค์อื่น และ 4) กลุ่มที่เป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์

รูปที่ 2.5 เส้นทางคมนาคม อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

จะเห็นว่าสถานการณ์การเคลื่อนย้ายประชากรมีความรุนแรง มีคนหลายประเภทหลายลักษณะที่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนย้าย ซึ่งสถานการณ์การเคลื่อนย้ายที่ชี้ทวีความรุนแรงมากขึ้นมากเท่าไร ย่อมส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมากขึ้นเท่านั้น เพราะว่าการแพร่ระบาดของโรคเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วเมื่อคนมีการเคลื่อนย้าย และยังถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและแก้ไขได้ยากที่สุดด้วย

ซึ่งการลักลอบเข้าเมืองของชาวพม่าสามารถเดินทางเข้า-ออกได้ตามหมู่บ้านชายแดนไทยและเดินทางต่อไปยังพื้นที่อื่นๆ (รูปที่ 2.7) ดังนี้ คือ

1) ช่องทางบ้านห้วยผึ้ง ม.4 ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ทางฝั่งพม่าจะเป็นบ้านนาบน บ้านหัวเมือง จังหวัดได้ประกาศจุดผ่อนปรนเพื่อการค้าเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2539 เป็นต้นมา เปิดระหว่าง 06.00-18.00 น.

2) ช่องทางบ้านในสอย ม.4 ตำบลปางหมู เป็นช่องทางที่เข้า-ออกสะดวกอีกทางหนึ่ง มีราษฎรชาวไทยและชาวพม่าเข้า-ออกตลอดเวลา

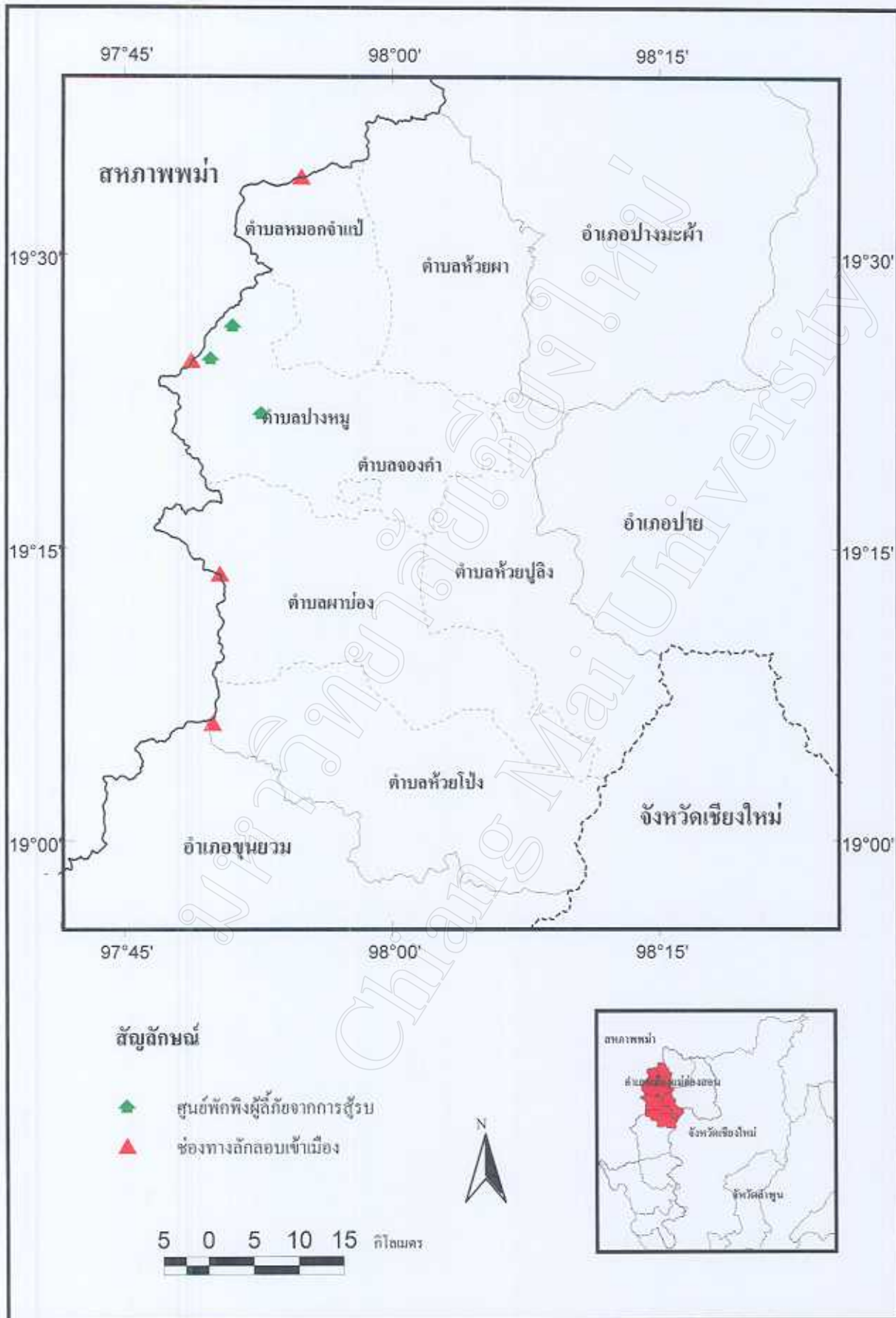
3) ช่องทางบ้านน้ำเพียงดิน ม.3 ตำบลผาป่อง ใช้วิธีเดินเท้ากับทางเรือตามแม่น้ำปาย มีราษฎรชาวพม่าเข้า-ออกตามสมควร

4) ช่องทางบ้านห้วยปู้ ตำบลห้วยโป่ง ใช้วิธีเดินเท้าและอาศัยรถยนต์ลากไม้เดินทางเข้า-ออกเป็นครั้งคราว แต่ใช้วิธีเดินเท้ามากกว่ารถยนต์

จากการที่รัฐบาลทหารพม่าดำเนินการจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน โดยใช้มาตรการทางทหารอย่างเด็ดขาดต่อชนกลุ่มน้อย โดยสามารถยึดฐานที่มั่นสำคัญไว้ได้ ทำให้มีผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบหลังไหลเข้ามาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดได้ดำเนินการจัดการควบคุมดูแลผู้หลบหนีภัยจากการสู้รบ ซึ่งในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีจำนวน 4 แห่ง (รูปที่ 2.7) ดังนี้ คือ

- 1) ศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยจากการสู้รบบ้านใหม่ในสอย
- 2) ศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยจากการสู้รบบ้านปางควาย
- 3) ศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยจากการสู้รบบ้านปางแทรกเตอร์
- 4) ศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยจากการสู้รบบ้านใหม่ปางผึ้ง

โดยจากสภาพการบริหารงานที่มีนั้น ยังไม่สามารถดำเนินการควบคุมผู้ลี้ภัยจากการสู้รบให้ครอบคลุมทั้งระบบอย่างมีประสิทธิภาพได้ เนื่องจากจำนวนผู้หลบหนีภัยจากการสู้รมีจำนวนมากและกระจายอยู่หลายแห่ง เมื่อเทียบกับอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบอยู่ และการจัดทำทะเบียนประวัติยังคงดำเนินการได้เพียงบางส่วน ตลอดจนมีการเข้า-ออกพื้นที่พักพิงฯ ได้อย่างเสรี ทำให้การแพร่ระบาดของโรคติดต่อบริเวณชายแดน

รูปที่ 2.7 ที่ตั้งศูนย์พักพิงผู้ลี้ภัยจากการสู้รบและช่องทางลักลอบเข้าเมือง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

2.3 สถานการณ์โรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน

โรคมาลาเรียจัดว่าเป็นโรคประจำท้องถิ่นของอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เนื่องจากเป็นโรคที่เกิดขึ้นมานาน จากผลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อฯ โดยแมลงที่ 21 แม่ฮ่องสอน พบว่าโรคมาลาเรียในพื้นที่เกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา และมีการแพร่ระบาดในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ประเทศไทยได้มีนโยบายในการควบคุมโรคมาลาเรียอย่างจริงจังตั้งแต่ พ.ศ. 2494 โดยการสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐ ในรูปของยูซอม (USOM) ดังนั้นจึงได้มีการดำเนินงานควบคุมโรคโดยอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายทำให้สามารถลดอัตราการตายของโรคมาลาเรียทั่วประเทศลงได้อย่างชัดเจนและรวดเร็ว คือ จาก 351 คนต่อประชากรแสนคนใน พ.ศ. 2486 ลงเหลือ 15.2 คนต่อประชากรแสนคนใน พ.ศ. 2508 แต่โครงการดังกล่าวกลับไม่ได้มีการนำมาใช้ในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นการเน้นเฉพาะพื้นที่จังหวัดตอนในของประเทศเท่านั้น ซึ่งในช่วงนี้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน มีอัตราการป่วยในระดับที่ค่อนข้างสูงมาก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 ประเทศไทยได้ปรับปรุงงานมาลาเรียใหม่เป็นโครงการระยะยาว และรวมอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2517 โครงการควบคุมโรคมาลาเรียจึงได้ดำเนินงานเต็มรูปแบบ โดยมีวัตถุประสงค์ควบคุมโรคมาลาเรียในระยะยาวในพื้นที่ป่าเขาซึ่งมีการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียชุกชุม และกำจัดกวาดล้างโรคมาลาเรียไปจากพื้นที่ราบภาคกลางของประเทศ อย่างไรก็ตามวิธีส่วนใหญ่ในภาพรวมยังคงยึดหลักจากทฤษฎีการกวาดล้างโรคมาลาเรีย และดำเนินงานในพื้นที่ตอนในของประเทศเป็นส่วนใหญ่เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในพื้นที่ดังกล่าว และไม่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ซึ่งสถานการณ์ของโรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนยังสูงอยู่เช่นเดิม รัฐจึงได้ตระหนักถึงปัญหาและความรุนแรงนี้ กระทั่งในปี พ.ศ. 2534 จึงเกิดมีโครงการควบคุมโรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนเป็นครั้งแรก ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาตรการในการดำเนินงานและทุ่มเทพยายามบุคคลที่มีความสามารถในจังหวัดต่างๆ เข้ามาดำเนินงานในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ทำให้สถานการณ์ของโรคมาลาเรียลดลงไปจากปี พ.ศ. 2508 มีอัตราการตาย 304 คนต่อประชากรแสนคน ลดลงเหลือ 66 คนต่อประชากรแสนคน ในปี พ.ศ. 2536

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนที่ลดลงเรื่อยๆ ตั้งแต่เริ่มการเปลี่ยนแปลงมาตรการในการดำเนินงานกระทั่งปี พ.ศ. 2536 นับเป็นผลการดำเนินงานที่สร้างความพอใจให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามหลังจากปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมาสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียกลับมีอัตราที่ทรงตัว ไม่มีที่ท่าว่าจะลดลงไปอีก

แต่กลับมีการเพิ่มขึ้นและลดลงตลอดเวลา และต่อมาในช่วงเปลี่ยนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 และ 8 (พ.ศ. 2539 - 2540) จึงได้คิดริเริ่มมาตรการใหม่เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนลง โดยการเปลี่ยนแปลงกลวิธีการดำเนินงานแต่กลับไม่ได้ผล สถานการณ์การแพร่ระบาดยังคงสูงอยู่เช่นเดิม จึงได้เกิดข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียในพื้นที่อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน ไม่มีทีท่าว่าลดลงไป คือ เกิดจากกลุ่มผู้ป่วยที่เป็นภูเขาน้ำแข็ง ที่ได้รับเชื้อมาลาเรียแต่ไม่แสดงอาการของโรคออกมา ผู้ป่วยกลุ่มนี้จึงไม่มีการรักษาตัวที่ถูกต้อง จึงจัดว่าเป็นกลุ่มพาหะนำโรคมาลาเรียที่ยากต่อการควบคุม ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเคลื่อนย้ายของประชากรในรูปแบบต่างๆ ที่ยากต่อการควบคุมทำให้เกิดความเสี่ยงในการได้รับเชื้อและแพร่ระบาดของโรคได้ง่าย